

ІСТОРІЯ ФОЛЬКЛОРИСТИКИ

УДК 80-051(438)Я.Касіян:398.21(=161.2)

Україніка Яна Мирослава Касіяна

Роман КИРЧІВ

Доктор філологічних наук, професор,
дійсний член НТШ, провідний науковий співробітник
Інституту народознавства НАН України
79000, м. Львів, проспект Свободи, 4
e-mail: inst@ethnolog.lviv.ua

Стаття присвячена вивченню україністичного доробку Яна Мирослава Касіяна – малознаного в Україні польського вченого та письменника, який зробив вагомий внесок у традицію наукового ознайомлення й популяризації української народної культури в Польщі. Проаналізовано дослідницькі зацікавлення українськими народними думами і переклади польською мовою текстів дум, які займають значне місце у фольклористичній україніці М. Касіяна; охарактеризовано антологію української фольклорної прози, що стала важливою справою наближення польського читача до надбань усної народної творчості українців. Звертання до українського фольклору й загалом континуація української теми наявні і в низці фольклористичних і літературознавчих праць М. Касіяна. На думку автора, М. Касіяна як щирий прихильник українського народу та популяризатор української культури своїми добрими справами заслужено забезпечив собі тривке місце в пам'яті українців.

Ключові слова: польська україністика, народна культура, доробок, фольклор, думи, казки, оповідання, переклади.

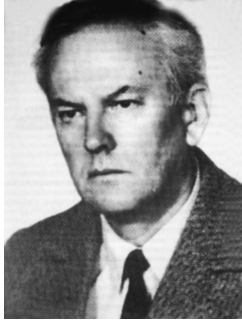
Ян Мирослав Касіян (1933–2010) – один із тих світлих поляків, які всім серцем кохаючи свою Вітчизну, віддаючи їй свої сили працю і талант, у вельми складних умовах новітнього часу вміли бути чесними і справедливими у ставленні до українського народу, в оцінках його історії і культури. Я. М. Касіян, зокрема, плідно продовжив у новітню добу давню традицію польських літературних і наукових зацікавлень українською народною культурою, її популяризації й ознайомлення з нею в широкому польському загалі. Йому належать майстерні художні переклади польською мовою багатьох творів українського фольклору, зокрема народних дум, казок, легенд, переказів та ін., а також цікаві думки, зауваги і спостереження стосовно української народнопоетичної творчості в дослідницьких працях.

На жаль, цей україністичний доробок польського вченого і письменника є малознаним в Україні, маловідомим навіть науковцям. В українських виданнях з'явилися лише поодинокі відгуки на його переклади з українського фольклору¹. Ім'я його залишилося і поза увагою «Української літературної енциклопедії». Якоюсь мірою компенсується це упущення хіба що визнанням заслуги Яна Мирослава Касіяна перед українською культурою, вираженому в акті обрання його в 1998 р. дійсним членом Наукового товариства ім. Шевченка.

¹ Див.: Народна творчість та етнографія. – 1973. – № 6. – С. 31–33 (О. Дей); Всесвіт. – 1974. – № 7. – С. 198–199 (Григорій Нудьга); Український календар на 1983 р. – Варшава, 1983. – С. 110 (А. Середницький); Записки Наукового товариства ім. Шевченка. – Т. 230. Праці Секції етнографії та фольклористики. – Львів, 1995. – С. 567–573 (Р. Кирчів).

Тож поспробуємо ближче приглянутися до цієї неординарної постаті, і головню в пов'язаності з українською темою.

* * *

Я. М. Касіян
(1933–2010)

Народився Я. М. Касіян 9 липня 1933 р. у мазовецькому містечку Журомин в північно-східній частині Польщі, де училивали батьки. У серпні 1939 р. родина переїхала до міста Чорткова на Тернопільщині, з якого походив батько Юзеф Касіян. Там Касіянів захопив напад гітлерівської Німеччини на Польщу і там провели вони роки радянського «визволення» Західної України та Другої світової війни до серпня 1945-го – коли були репатрійовані до Польщі.

У Чорткові розпочалася шкільна освіта М. Касіяна. З перебуванням у цьому місті й навчанням в українській школі пов'язані початки освоєння ним української мови і знайомство з українським життям, українською культурою, зокрема народною. Згодом у статті «Зі спогадів фольклориста і перекладача» він констатував, що коли з батьками їхав до Чорткова, не знав жодного слова по-українськи, а за три місяці перебування в Чорткові вже незле опанував мову Шевченка і Франка, дякуючи передусім ровесникам і спільним із ними забавам [14: 134].

І далі в цій же публікації: «Так, отже, склалося, що, вивчаючи українську мову, рівночасно пізнавав я і українську усну літературу, яка вже з першого з нею контакту страшенно мені сподобалася. Без сумніву, обидва ці процеси взаємодіяли і допомагали собі. Найбільше захоплювали мене казки. Вчасно я почав помічати їх подібність до польських казок, а також їх особливі риси» [14: 136].

Цей ранній контакт з українською народною культурою і мовою оцінив М. Касіян як дуже істотний у його духовному формуванні. «Тільки набагато пізніше, – зазначив М. Касіян у автобіографії, – зміг я усвідомити собі цілу важливість цього факту; отже, виявилось, що я став на ціле життя людиною зі слов'янським – якщо так можна сказати – кругозором»².

Після закінчення в 1951 р. середньої школи в повітовому місті Ліпні Бидгоського воєводства навчався на відділі полоністики Університету ім. Ніколая Коперніка в Торуні. У 1952 р. дебютував як поет. Закінчив університет у 1955 р. і в ньому розпочав педагогічну та наукову діяльність. У 1964 р. здобув науковий ступінь доктора за працю «Przysłowia i metaforyka potoczna w twórczości Słowackiego» («Прислів'я і розмовна метафорика у творчості Словацького»). У 1977 р. на основі монографії «Poetyka polskiej zagadki ludowej» («Поетика польської народної загадки») йому присвоєно звання габілітованого доктора. З 1989-го він – надзвичайний професор, а з 1994-го – звичайний професор університету в Торуні.

М. Касіян – автор кількох поетичних збірок: «Ognisko i ciemny wiatr» (1962); «Progi» (1980); «Gałązka mroku» (1985); «Znikające aureole» (1990); «Obnażona ziemia» (1996); близько десятка книг дослідницьких монографій і збірників наукових та науково-популярних студій, статей, нарисів, есеїв, багатьох публікацій у часописах, художніх перекладів із різних мов. Головні ділянки його наукових інтересів – літературознавство, літературно-фольклорні зв'язки, фольклористика. У кожній із цих галузей посідає помітне місце українська тема.

² Автобіографія Я. М. Касіяна датована 29 березня 1995 р. і написана українською мовою. Тоді ж він надіслав її мені разом із бібліографією основних своїх публікацій і низкою книжкових видань його праць для використання під час підготовки огляду його доробку з україніки в «Записках Наукового товариства ім. Шевченка» (див.: Т. 230. – С. 567–573). Ці матеріали використано і в цій публікації.

Коли спробувати простежити в почасовій системі предметний вираз дотичності вченого до цієї теми, то одним із перших у цій парадигмі його публікацій буде ґрунтовне дослідження про рецепцію в польській літературі міфічної постаті українського віщуна Вернигори [11: 53-120]. Опрацювання цієї проблеми вчений продовжив згодом у студії «Apostol pojednania – Rzecz o Wernyhorze» («Апостол поєднання – студія про Вернигору») [9: 5-109].

М. Касіян виконав велику і вельми продуктивну роботу щодо систематизації критичного аналітичного розгляду й осмислення дотеперішніх дослідницьких опрацювань польських творчих трансформацій міфу про Вернигору.

На цій аналітичній основі він розвинув і підтвердив висновок, що начебто реально існуюча постать українського народного віщуна і пророка набула в польській літературній і образотворчій трансформації тенденційного політично-пропагандистського звучання з метою залучення українців до боротьби за відновлення польської державної незалежності.

Не маючи сутнісно нічого спільного з українською фольклорною традицією, за винятком імені казкового героя, ця пропагандистська містифікація набула винятково широкого розголосу і розповсюдження, особливо в польській романтичній культурі, зокрема, у творах польських письменників (С. Гошинського, Ю. Словацького, М. Чайковського, Л. Семенського, М. Бузинського, Т. Ленартовича, Е. Ізопольського, А. Новосельського, Ф. Равіти-Гавронського) і художників (Л. Каплінського, Я. Матейка, С. Виспянського та інших).

Дослідник докладно простежив, як була створена польська легенда українського Вернигори, як її навіглювали, трактували в різних літературних версіях залежно від суспільно-політичних ситуацій та ідеологічних потреб і тенденцій, як обростала творчими домислами і смислами, як при цьому в сюжетоваріюванні використовували реалії з української етнографії та фольклору.

М. Касіян здійснив докладне і сумлінне дослідження складної та неоднозначної присутності теми Вернигори в польському письменстві.

Жоден зацікавлений цією темою дослідник практично не може обійтися без студії М. Касіяна. При тім варто враховувати ще два моменти, на які хоча звернути увагу:

1. Українська пісня зі згадкою про Вернигору, яку надрукував Міхал Чайковський, у своїй книжці «Kozaczyzna w Turcji» (Париж, 1857), – не народна пісня, як думає М. Касіян [9: 65-66], а за ідейно-змістовими і формальними ознаками радше витвір одного з тих польських авторів, які під впливом української пісенності писали українською мовою (див. антологію «Українською музою натхненні...» – Київ, 1971). Найімовірніше, її автором був сам М. Чайковський. Те, що О. Кольберг записав її на Волині, ще не свідчить про її фольклорність. Українські твори польських авторів, у тому числі й агітаційні, поширювали серед поляків, які проживали в Україні, а непоодинокі (приміром пісні Т. Падури, Г. Відорта, Я. Комарницького, Д. Бонковського) вливалися і в пісенний репертуар українського середовища. Пісня, яку навів М. Чайковський, не набула такого розповсюдження, але вочевидь у шляхетських колах на Волині вона побутувала.

2. Ритмічний зразок вірша Марії Конопницької запозичений не безпосередньо з української народної пісні, а знову ж таки зі стилізованої під неї агітаційної пісні українською мовою, спрямованої проти змови польських магнатів із російським царизмом, внаслідок якої Польща втратила свою державну незалежність. Ця пісня поширювалася в революційно-патріотичних польських колах, її ввів польський романтик Люціан Семенський у сюжет оповідання «Ogrody i poety» (1838):

Ой ти пане, Потоцький,
Воеводський сину!
Запродавесь Польшу, Литву
Та й Україну!

Названий вірш М. Конопніцької є очевидною парафразою змістового мотиву і ритмічного ладу цієї пісні:

Hej, ty Panie Poniatowski,
Ty stolnika synie,
Zagubisz ty polską ziemię
I lud w Ukrainie.

Своєрідним підсумком, синтезою студій М. Касіяна над темою Вернигори, зокрема її багатопланової трансформації у польській політичній думці, літературі і мистецтві різного часу, є його стаття «Wernyhora – postać z polsko-ukrainiskiego pogranicza» [15: 14–165].

Загалом опрацювання цієї теми показують наскільки цікавими та продуктивними може бути і як далеко може сягати творче осмислення у професійній культурі навіть окремих елементів фольклору (у нашому випадку образу віщуна Вернигори).

* * *

Особливо широкими у фольклористичній Україні М. Касіяна є дослідницькі зацікавлення українськими народними думами і переклади польською мовою їхніх текстів.

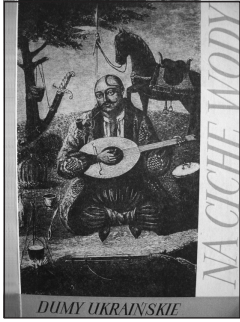
У спогадах М. Касіян зізнався, що з українськими думами ознайомився досить пізно і що перше враження від прочитання кількох їхніх текстів було несуттєвим. Аж коли включив до програми університетських викладів із фольклористики огляд слов'янського народного епосу та перечитав доступні в бібліотеках Торуня зразки українських народних дум і літературу про них, щиро захопився тими поемами, які впродовж століть плекали народні співці – лірники і кобзарі [14: 130].

Готуючи курс лекцій М. Касіян намагався спочатку з'ясувати, чи є польські переклади українських дум. Виявилось, що є і деякі навіть цілком добрі, але навіть найкращі справляли враження стилістично застарілих. Тому вирішив перекласти думи сам. І ця робота, за його словами, так захопила, що не припиняв її доти, доки не було перекладено старіший цикл дум, який оспівує боротьбу козаків із турками і татарами [14: 130].

Польські переклади та публікації українських дум мають свою давню історію, цікавий доробок і досвід, особливо з доби романтизму³. Але окремого видання польською мовою цього жанру української народної творчості не було. Тому поява книжки «Na sicie wody. Dumy ukraińskie» (Вроцлав, 1973. – 167 с.) – збірки українських дум у польському перекладі М. Касіяна з його розлогим вступом (с. 5–63) і коментарями – стало справжньою подією у новочасній польській фольклористичній Україні. Це переклади двадцяти двох українських дум із найстарішої верстви – про боротьбу проти турецько-татарської експансії за текстом їхніх найкращих зразків.

Працю над перекладами дум М. Касіян продовжив і після виходу цієї збірки. Удосконалював свої вже опубліковані переклади й доповнював їх новими зразками, зокрема змістовно пов'язаними з визвольною війною 1648–1654 рр. під проводом Б. Хмельницького Так було підготовлено друге доповнене і поправлене польське книжкове видання українських дум, яке вийшло 2000 р. в Торуні з дещо зміненою назвою «Na sicie wody. Ludowy epos Ukrainy. Wydanie drugie, rozszerzone i poprawione» (164 с.+20 с. ілюстрацій). Це видання, що містило 30 дум, представляє фактично весь тематичний спектр цього жанру української народної творчості, є

³ Розглядові цього доробку присвячено статтю Р. Кирчіва [1].

найбагатшим з усіх досюгочасних його іншомовних видань та, мабуть, і найкращим із літературно-художнього погляду – особливо щодо відтворення історичного змісту й жанрової специфіки українських дум.

Обидві ці книжки як вираз багатолітньої зануреності у працю над повноцінним донесенням до польського читача історичного духу і змісту, краси та сили українського народного епосу – місткий і вельми вдячний предмет для спеціального дослідження, і я заохочую до цього наших фольклористів та перекладачів.

Скажу тільки, що в особі М. Касіяна щасливо поєдналися компетентний фольклорист-дослідник, який простудіював відповідну наукову літературу і проникнув у змістово-художній світ феномена українського думового епосу, та поетично обдарований перекладач, який зумів наблизитися до адекватної трансляції цього світу рідною мовою. Як дослідник і перекладач-практик він глибоко вивчив досвід своїх попередників у польськомовному відтворенні українських дум, врахував їхні успіхи та прорахунки, а також доклав максимум старань, щоб його переклади відповідали вимогам новочасного художнього перекладу.

Особливо багато уваги приділив перекладач відтворенню поезики українських народних дум, своєрідного ритмічного ладу і нерівноскладового вірша. Ось для прикладу рядки із зачину думи про Марусю Богуславку:

A na Morzu Czarnym,
Na kameniu bieluśkim,
Tam stała ciemnica kamienna,
A w tej to ciemnicy przebywało siedmuset Kozaków,
Biednych niewolników.
To już trzydzieście lat w niewolie przebywają,
Światła bożego, słońca przeczystego na oczy nie oglądają [16: 69].

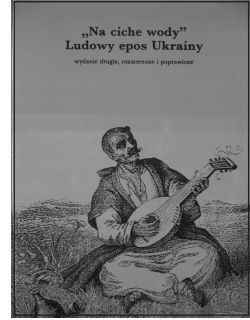
Польські видання українських дум М. Касіяна призначені для широкого читача. У науково-популярному плані опрацьований і вступний нарис про них. Автор розповідає про місце українських дум в епічній поезії слов'янських народів, їхні змістові, поетичні та ритміко-музичні особливості, пов'язаність із історичними подіями, особами й побутом українського народу, зокрема козацької доби, про характер виконання і виконавців. Вступ дає змогу читачеві краще зрозуміти фабульну фактуру сюжетів дум, їхні мотиви, образи, містить відомості про польські зацікавлення ними, згадки в різних давніх джерелах, використання в письменстві, переклади та переспіви тощо.

Збагачує й оживлює текст цікавий і вдумливо підібраний ілюстративний матеріал, що стосується історії українського козацтва, культури, побуту, зображення типових носіїв народних дум – кобзарів, лірників тощо. Примітки до кожного перекладу інформують про джерело, з якого взято текст думи, про її варіанти, в інших виданнях дають пояснення до вжитих українізмів, географічних назв тощо.

В історії польської рецепції українських дум доробок М. Касіяна – це, без сумніву, на сьогоднішній день вершинне досягнення, один із найкращих здобутків міжслов'янського обміну фольклорними надбаннями.

З дослідженнями та перекладами народних дум значною мірою пов'язана й ґрунтовна студія М. Касіяна про романтичну поему маловідомого польського літератора Еразма Ізопольського (1871–1876) «Duma z dum ukraińskich» [2: 7–36]. Неординарною є вже сама постать автора цього твору: писав про себе, що є «родовитий українець, а серцем душею козак із діда прадіда». Народився і провів усе

життя в Україні, був католицьким священиком у Білій Церкві. З юнацьких років захопився збиранням українського фольклору, часто подорожував по Україні, спілкувався з кобзарями, лірниками, оповідачами, від яких почерпнув багато фольклорного й етнографічного матеріалу. Був особисто знайомий із Т. Шевченком, П. Кулішем та іншими українськими культурними діячами. Особливо цікавився українськими народними думами, історичними піснями, легендами та переказами, записи яких друкував у польських виданнях 40–50-х років XIX ст. в оригіналі й у власних перекладах польською мовою, додаючи до них дослідницькі зауваги та спостереження, коментарі до змісту і текстологічні примітки.

Фольклорні й етнографічні матеріали та їхні публікації, які зафіксував Е. Ізопольський, позначені характерними прикметами романтичних відхилень від текстологічної точності. Вочевидь це треба мати на увазі при дослідницькому розгляді та простеженні фольклористичної вартості цих записів.

Зосередивши основну увагу на аналізі поеми Е. Ізопольського – великого віршованого твору, який було надруковано спочатку в журналі «Biblioteka Warszawska» (1856–1857) і виданого окремою книжкою (Варшава, 1858), – М. Касіян вказує на специфічну структуру його епічної тканини, яка має на меті об'єднати в певну сюжетну цілість переклади і переспіви українських дум та історичних пісень. Фабула скомпонована на тлі козацької історії, її героями є запорожці, головна ідея – українсько-польська злагода.

Змістовні спостереження робить дослідник стосовно історичної прив'язки подій і головних персонажів сюжету поеми, широкого використання в її тексті етнографічних реалій при описах українського побуту, характеристики дійових осіб із народу, про забарвленість мови твору численними поетично-стилістичними фольклоризмами і говірковими українізмами.

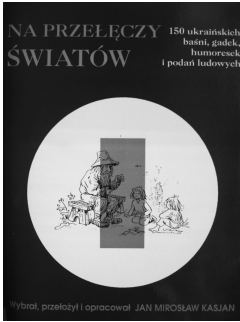
Розгляд характерних змістових і структурних прикмет поеми Е. Ізопольського М. Касіян уводить у контекст літературної традиції, говорить про можливий вплив на її генезу і реалізацію вальтерскоттівської моделі епічного твору. При цьому, думаємо, доречно було б сказати також, що цей твір був своєрідною спробою реалізації романтичної ідеї створення на основі фольклорної історичної пісенності літературного епосу. Конотація цієї ідеї мала місце і в польській романтичній критиці.

Варто було б згадати, зокрема, і про попередню, напевно, добре відому Е. Ізопольському спробу створення на основі фольклорних текстів епічної цілісті в епопеї «Україна» (1843) його знайомого, українського автора П. Куліша. В обох випадках прикметне це перевантаження фольклором, на яке вказує М. Касіян стосовно поеми Е. Ізопольського. Також в обох випадках мусимо визнати: спроба реалізації національного епосу загалом невдала передусім із літературного мистецького погляду.

Щодо ідейної спрямованості, то поема Е. Ізопольського проникнута тенденцією польсько-українського братання в рамках відвойованої спільними зусиллями польської держави. Цій тенденції підпорядкований добір основного будівельного матеріалу твору – фольклорних текстів, їх відповідне авторське моделювання, препарування й озвучення. Але ця ідея має насправді мало спільного з правдою фольклорного історизму, вона – одне з творинь ідеології польського визвольного руху.

В ідейних тенденціях епопея П. Куліша й поема Е. Ізопольського – різні. Але як літературні факти – вони загалом типологічно схожі. Тож саме з цього погляду заслугоували б докладнішого порівняльного розгляду.

* * *

Важливу справу наближення польського читача до надбань усної народної творчості українців предметно продовжив М. Касян у його перекладах та опрацюванні виданою поважною антологією української фольклорної прози. Це ошатна на доброму папері та з гарним друком книжка [17]. Містить вибір і польські переклади творів різних жанрів української фольклорної прози: казок, легенд, переказів, народних оповідань – новел, анекдотів. Підбір текстів з усіх цих підрозділів усної народної словесності здійснено вдумливо та вимогливо. Як вказано у післяслові упорядника, він намагався не тільки якомога повніше представити жанрове та змістово-сюжетне розмаїття оповідної творчості українського

народу, а й показати її найкращими художніми зразками. Одним із завдань вважав і те, щоб матеріал книжки охоплював усю етнографічну територію України, усі її регіони – захід і схід, північ і південь (с. 434).

Такий поважний концептуальний підхід простежується і в якості самих текстів, і в примітках наприкінці книжки, у яких подано основну інформацію до кожного з перекладених зразків – де, коли і ким зафіксований та з якого джерела взятий; відомості про варіантність сюжету, його поширеність і паралелі у фольклорі українському та інших народів, зокрема слов'янських.

Список використаних джерел охоплює всі найголовніші давні і новіші публікації текстів відповідних жанрів українського фольклору та їх наукові опрацювання. Крім записів українських фольклористів, упорядник звернув також увагу на матеріал, який зафіксували на теренах України польські збирачі: Оскар Кольберг, Софія Рокосовська, Юзефа Мошинська, Чеслав Нейман, Станіслав Здзярський, Ян Янов. Це теж істотний для сучасного читача пізнавальний аспект.

Зі 150 вміщених у книжці творів найбільша частина – понад третину – припадає на казкову прозу: фантастичні казки (33) і казки про тварин (21). До них змістовно близькі групи оповідань-казок про початок світу, появу людей різних тварин, велетнів, чудесні речі тощо (13). У післяслові упорядник відзначає виняткове багатство української казки. Спираючись на відомості знаного дослідника казкової прози російського фольклориста Ніколая Андреева, каталогу сюжетів міжнародного казкового репертуару Аарне-Томпсона та інших праць, М. Касян відзначає великий внесок українців у казкові надбання світової культури. При цьому наводить також відповідні підрахунки вчених, які наші дослідники радянського часу воліли промовчати – щоб, не дай бог, не зашкодити «непорушній дружбі радянських народів», не применшити пріоритету «старшого брата». А саме: що в українців зафіксована найбільша кількість казкових сюжетів – 1339, тоді як у росіян їх 1233, а в білорусів – 390. Подібне співвідношення простежується і в легендовому репертуарі.

Розділ легенд складений здебільшого з народних сюжетів про Ісуса Христа, Божу Матір, апостолів, святих – усього 16 творів, із них лише кілька, що не стосуються біблійної тематики. У цьому розділі видається не зовсім на місці оповідання про провини і спокуту «малого чортика». Цей сюжет скоріше можна зарахувати до групи демонологічних.

Оповідання-новели про незвичайні події та пригоди побутового характеру представлені 14 сюжетами. Анекдоти й оповідання про веселі та неймовірні речі – 23 творами. Більшість оповідань розділу про духів, страхів, чарівників і різних демонів (16 сюжетів) взята зі збірника В. Гнатюка «Знадоби до української демонології» (Львів, 1912. – Ч. I, II).

Остання група оповідей – народні перекази (14 творів); сюжетно більшість із них стосується історичних і пам'ятно-краєзнавчих подій, осіб, місць, пам'яток України (про заснування Києва, Золоті ворота, смерть князя Олега, невразливість Довбуша, могили Переп'ята та Переп'ятихи тощо).

Примітна сама структура книжки, запропонована в ній схема жанрового групування матеріалу. Вона витримана в дусі сучасної теорії та практики наукової класифікації й систематики фольклорної прози з урахуванням її національних особливостей. Підходи упорядника містять конструктивні моменти для подальшої розробки цієї проблеми у фольклористиці.

Польські переклади українських текстів виконані фахово, з добрим знанням мови оригіналу та врахуванням особливостей народно-розмовної побутової практики й оповідної манери. Вони передають характерні риси фольклорної епіки, читаються легко.

Це дуже загальна характеристика самої якості перекладів, оскільки відтворення фольклорного тексту – справа непроста, вона висуває свої потреби та підходи. У цьому випадку пригодився б конкретний перекладознавчий аналіз і помічними для нього можуть бути цікаві зауваги самого перекладача із приводу цієї проблеми, висловлені в уже цитованих його спогадах [17: 139–141].

На ці міркування варто звернути увагу, оскільки в них ідеться про принципові підходи до вирішення перекладацьких завдань. Тут і логіка, що народна мова оригіналу вимагає відповідної не літературної, а народної мови перекладу. Але ж тексти різних місцевостей мають різні говіркові особливості. Адекватно вирішити ці завдання практично неможливо. Ось деякі медитації перекладача з цього приводу: «Отож, я вирішив перекладати літературною мовою, дбайливо при цьому зберігати фразеологію та метафорику розмовну, водночас наскільки можливо, регіональну лексику в її оригінальному звучанні. Гуцульський «легінь» у мене залишився «leginiem» не перемінюючись в «legienia» чи «młodzieńca».

Однак, правду мовлячи, таке вирішення справи мови перекладу залишило мені почуття незадоволення. Вибрано, безсумнівно, найпростішу дорогу, але чи найвідповіднішу? Я прирік собі потурбуватися про старанне відтворення стилю оригіналів із його майстерними формулами, із традиційною системою різноманітних повторень, які виконують відмінні функції та набирають різного вигляду. І вочевидь разом з усім багатством значень і символів так прикметного для казкового стилю» [17: 139–141].

Згадує перекладач і про інші проблеми, які виникали у процесі перекладацької роботи над українськими народними оповіданнями. Зокрема, і про переклад із пам'яті почутої в Чорткові від дідуся Кипріяна – прадіда дитячого українського «приятеля Любка» – казки-новели про Королівну, яка любила загадки. Цей варіант М. Касіян визнав найкращим порівняно з відомими йому опублікованими текстами (у збірнику його перекладів – це № 84 на с. 249–256).

Проаналізована антологія розрахована на широкого читача, її привабливість збагачує виконаний зі смаком художньо-графічний дизайн Аліції Маєвської та Анни Тобіаш. Інформаційно-пізнавальний зміст книжки доповнено тлумачним словничком українізмів, особливо діалектних виразів, збережених у текстах перекладів, списком використаних джерел, згадуваними примітками і короткою післямовою перекладача. Словом, маємо підставу сказати, що ця книжка належить сьогодні до найкращих видань української фольклорної прози іншими мовами.

* * *

Звертання до українського фольклору й загалом континуація української теми є присутнім і в низці інших дослідницьких та літературних праць М. Касіяна. Їхня

привабливість і цікавість, зокрема й для українського фахового читача, у залученні українського матеріалу до широкого контекстуального фону досліджуваного фольклорних явищ, погляду на них із позиції теоретичних напрацювань новочасної європейської фольклористики. Так, у свій розгляд систематики сюжетів європейських баладних пісень відомого угорського ученого Ляйоша Вардяша він включає і низку польських та українських народних балад [3: 57–86]. З позиції теорії данського фольклориста Акселя Ольріха про особливі права народної епічної поезії аналізує парадокси у польській і українській народній казці [6: 118–127]. У цікавій студії про жовнірські народні пісні М. Касіян приділяє значну увагу трансформації цієї теми в українських вояцьких і рекрутських піснях [13: 100–105].

До продовження і поглиблення студій над винятково багатим і різноманітним, за словами М. Касіяна, репертуаром української народної казки спонукає невеличка його стаття, написана на основі дослідів, присвячених цьому предмету, російського вченого Ніколая Андреева [7: 47–49]. Тут заслуговують уваги, зокрема, судження польського дослідника про причини багатства української народної казки та її особливості порівняно з надбаннями цього жанру в інших слов'янських народів.

Істотним причинком до відомого про творчий зв'язок Юліуша Словацького з українською темою й українським фольклором є дослідження М. Касіяна про вплив української народно-колядної традиції на генезу вірша великого польського поета «*Wiejska kolęda*» [12: 3–11]. А ще раніше оригінальні спостереження про українські елементи в поезії Ю. Словацького подав дослідник у згаданій докторській праці [8].

М. Касіян є автором оригінальної порівняльної розвідки про композицію українських і польських народних пісень [5: 154–182]. Властиво тут автор відштовхнувся від спостережень і положень монографії українського фольклориста О. Дея «Поетика української народної пісні» (К., 1978)⁴ та поставив перед собою завдання простежити наскільки запропонована в ній типологія композиції українських народних пісень є властивою і для польської народнопісенної традиції.

На основі порівняльного аналізу він дійшов висновку, що класифікація композиційних структур українських пісень уповні співвідносна і практично придатна стосовно польських пісень, дозволяє виявляти їхні типологічні подібності та відмінності. Аналіз під цим кутом зору дає польському дослідникові підставу ствердити, що польські народні пісні з погляду композиції є близькими до українських народних пісень і що прикметними в їхній архітектоніці є домінантні подібності.

Українським фольклористам, які займаються чи мають намір займатися пареміологією, варто звернути увагу на дослідження в цій ділянці М. Касіяна, особливо на його ґрунтовні праці про народні загадки «*Poetyka polskiej zagadki ludowej*» (Торунь, 1976), «*Polska zagadka ludowa*» (Вроцлав 1983), два видання оригінальної антології польської літературної загадки «*Zagadki rozmaite i pytania służące zabawie i pausze*» (Торунь, 1992, 1994). Низку цікавих статей, присвячених різним питанням фольклористики, містять названі вище збірники праць М. Касіяна «*Siostrzane Muzy*», «*Usta i pióro*» та «*Nad Seretem i nad Skrwą*».

Вельми корисну справу щодо популяризації українського фольклору та фольклористики у польському середовищі виконав М. Касіян своїми рецензіями українських видань. Зокрема, і автор цих рядків вдячний йому за фахову рецензію на дослідження «Етнографічно-фольклористична діяльність «Руської трійці» (К., 1990)⁵.

⁴ До речі, М. Касіян є автором ґрунтовної рецензії на цю працю: *Literatura Ludowa*. – 1979. – № 1–3. – S. 130–140.

⁵ *Literatura ludowa*. – 1997. – № 4–5. – S. 94–102; передрук: *Nad Seretem i nad Skrwą*. – S. 87–99.

Активний інтерес М. Касіяна до української літератури виражений його статтями в польській пресі про окремих її представників та перекладами польською мовою творів українських поетів Є. Гребінки, Я. Щоголіва, Ю. Федьковича, О. Олеся, У. Кравченко, А. Малишка, Р. Братуня та ін., а також його українські переклади з німецької, англійської та польської мов, які друкували здебільшого в українських виданнях у Польщі.

Діяльна заангажованість М. Касіяна в українських науково-фольклористичних та літературних справах звучить і в його листах. Останнім часом він скаржився на погіршення здоров'я. Але не переставав працювати.

І ось скорботна звістка з Торуня – 21 квітня 2010 р. відійшла у вічність ця гарна Людина-трудівник, щирий приятель українського народу та популяризатор його культури. Добрими та чесними справами у польській україністиці Ян Мірослав Касіян заслужено забезпечив собі тривке та світле місце в пам'яті українців.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Курчів Р.* Польські переклади українських дум // Слов'янське літературознавство і фольклористика. – К.: Наукова думка, 1970. – Вип. 5. – С. 82–92.
2. *Kasjan J. M.* Duma z dum ukraińskich – zapomniany poemat Erazma Izopolskiego // *Studia polono-slavica orientalia. Acta litteraria XII.* – Wrocław-Warszawa, 1989. – S. 7–36. Передрук у: *Kasjan J. M.* Usta i pióro. *Studia o literaturze ustnej i pisanej.* – Toruń, 1994. – S. 12–46.
3. *Kasjan J. M.* Dzieje niektórych polskich i ukraińskich ballad ludowych według Lajosa Vargyasa // *Kasjan J. M.* Nad Seretem i nad Skrwą... – S. 57–86.
4. *Kasjan J. M.* Nad Seretem i nad Skrwą. *Studia i szkice folklorystyczne.* – Toruń, 2000.
5. *Kasjan J. M.* O typach kompozycji tekstu w ukraińskich i polskich pieśniach ludowych // *Kasjan J. M.* Siostrzane Muzy... – S. 154–182.
6. *Kasjan J. M.* O paradoksach w polskiej i ukraińskiej bajce ludowej // *Kasjan J. M.* Nad Seretem i nad Skrwą... – S. 118–127.
7. *Kasjan J. M.* O repertuarze gatunkowym ukraińskich bajek ludowych // *Kasjan J. M.* Usta i pióro. *Studia o literaturze ustnej i pisanej...* – S. 47–49.
8. *Kasjan J. M.* Przysłowia i metaforyka potoczna w twórczości Słowackiego. – Toruń, 1966.
9. *Kasjan J. M.* Siostrzane Muzy. *Studia o literaturze ustnej i pisanej.* – Łódź, 1986. – S. 5–109.
10. *Kasjan J. M.* Usta i pióro. *Studia o literaturze ustnej i pisanej.* – Toruń, 1994.
11. *Kasjan J. M.* Wernyhora. Zarys dziejów postaci w literaturze polskiej // *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Nikolaja Kopernika. Nauki Humanistyczno-społeczne,* – Toruń, 1962. – Z. 6. *Filologia Polska.* III. – S. 53–120.
12. *Kasjan J. M.* «Wiejska kołęda» Juliusza Słowackiego // *Usta i pióro...* – S. 3–11.
13. *Kasjan J. M.* Z problematyki ludowych pieśni żołnierskich // *Nad Seretem i nad Skrwą...* – C. 100–105.
14. *Kasjan J. M.* Ze wspomnień folklorysty i tłumacza // *Kasjan J. M.* Nad Seretem i nad Skrwą... – S. 134.
15. *Kasjan J. M.* Wernyhora – postać z polsko-ukraińskiego pogranicza // *Warszawskie Zeszyty Ukrainoznawcze.* – Warszawa, 1998. – № 6–7. – S. 140–165. Передрук у: *Kasjan J. M.* Nad Seretem i nad Skrwą... – S. 25–56.
16. «Na ciche wody». *Ludowy epos Ukrainy...* – Toruń, 2000.
17. *Na przełęczu światów.* 150 ukraińskich baśni, gadek, humoresek i podań ludowych / Wybrał, przełożył i opracował Jan Mirosław Kasjan. – Toruń, 1994. – 438 s.

The Ucrainica of Jan Mirosław Kasian

Roman KYRCHIV

This article is devoted to studying the Ukrainian Studies works by Jan Mirosław Kasian – a Polish scholar and writer little known in Ukraine that made a significant contribution to the tradition of getting scientifically interested

in, acquainted with, and promotion of the Ukrainian folk culture in Poland. Analysis has been made of research interest in Ukrainian folk dumas and Polish translations of the texts of dumas occupying a significant place in the folkloristic Ucrainica of M. Kasian. The author has characterized the anthology of Ukrainian folk prose that has become an important cause of bringing the Polish reader closer to the oral folklore heritage of the Ukrainian people. Resorting to Ukrainian folklore and, generally, the Ukrainian theme is to be seen in a number of folklore and literary works by Kasian who, according to the author, is a ardent supporter of the Ukrainian people and the promoter of the Ukrainian culture, thus having, through his good deeds, deservedly secured a lasting place in the memory of the Ukrainian people.

Keywords: Ukrainian Studies in Poland, folk culture, heritage, folklore, thoughts, dumas, fairy tales, stories, translations.

Україника Яна Мирослава Касіяна

Роман КЫРЧИВ

Стаття посвячена изучению украинистического наследия Яна Мирослава Касіяна, малоизвестного в Украине польского ученого и писателя, который внес весомый вклад в дело популяризации украинской народной культуры в Польше. Проанализированы переводы украинских дум на польский язык. Эти переводы занимают ключевое место в фольклористической украинистике М. Касіяна. Кроме того, дана характеристика антологии украинской фольклорной прозы, ставшей важным шагом на пути польского читателя к украинскому устному народному творчеству. Обращение к украинскому фольклору и вообще к украинской теме имеет место также в ряде фольклорных и литературоведческих работ М. Касіяна. По мнению автора, М. Касян как один из активнейших популяризаторов украинской культуры в Польше достоин внимания украинских исследователей и читателей.

Ключевые слова: польская украинистика, народная культура, наследие, фольклор, думы, сказки, рассказы, песни.

Стаття надійшла до редколегії 1.08.2011

Прийнята до друку 12.09.2011

Нові книги

Росовецький С. Тарас Шевченко і фольклор: монографія. – Київ: ВПЦ «Київський університет», 2011. – 415 с.

У монографії здійснено комплексне, масштабне дослідження взаємозв'язків творчості Тараса Шевченка з фольклором. Це не лише певне узагальнення більш ніж двадцятирічних студій київського дослідника, але й методологічне обґрунтування подальшої пошукової роботи. Наукова проблема, на думку автора, що поставлена в заголовку цієї книжки, є невичерпною. Адже йдеться про цілий комплекс пов'язаних між собою проблем або про окремі напрями шевченківських досліджень, що його можна було б назвати фольклористичним шевченкознавством.

Варунків Т. Гаївки Галицького Опілля: фольклорний збірник. – Галич, 2011. – 224 с.

Гаївки – це старовинні весняні пісні та пов'язані з ними звичаї, які побутують в Україні ще з дохристиянських часів. Вони служили засобом виховання дітей і молоді, популяризували національну культуру. Ігрова частина виконання гаївок сприяла фізичному розвитку виконавців. На території Галицького Опілля зафіксовано такі їх різновиди: християнські, великодні, жартівливі, закличні, імітаційні, що наслідують і пробуджують природу, які співають для хлопця чи дівчини тощо. Виданий збірник вміщує 259 гаївкових творів, що були записані упродовж 2001–2009 рр. у 36 селах Галицького району Івано-Франківської області. Твори подано з музичною транскрипцією та згруповано за населеними пунктами.

